

Bestuursrechtelijke grip op AI. Drie uitdagingen

Bijdrage Jonge VAR 2024 – Max Vetzo

De uitdagingen waarvoor AI het bestuursrecht stelt zijn groot.¹ Talloze risico's doen zich voor waar het bestuur zich bedient van meer of minder autonome computersystemen. Zo leidt technologie die gekenmerkt wordt door *biases* al snel tot systemische discriminatie en tast gebrekkige transparantie (onder meer) procedurele grondrechten aan. De kansen die AI biedt zijn evenzeer groot. Deugdelijk en prudent gebruik van AI biedt voordelen: het vergroot de efficiëntie van het bestuur, kan bestuurlijke willekeur in potentie juist tegengaan en onder meer bijdragen aan zorgvuldige en volledige (individuele) besluitvorming. Zowel die potentiële risico's als de voordelen van AI zijn in een gestaag groeiende stroom aan literatuur en beleidsdocumenten uitvoerig in kaart gebracht en geanalyseerd. Talloze reguleringsinitiatieven of aanzetten daartoe volgden. De vraag is vooral hoe anno 2024 ook bestuursrechtelijk 'grip' kan worden gekregen op AI, om risico's te mitigeren en voordelen te benutten. In mijn bijdrage bespreek ik drie belangrijke uitdagingen waarvoor het bestuursrecht zich daarbij gesteld ziet.

1. Temporeel. De vlucht naar voren

Een eerste uitdaging is *temporeel* van aard. Geautomatiseerde besluitvorming zet het besluit als klassiek 'aangrijpingspunt' voor bestuursrechtelijke normering én rechtsbescherming onder druk. Waar belangrijke (de burger betreffende) beslissingen reeds vóór het nemen van het besluit worden genomen – bijvoorbeeld bij het 'vertalen' van wetten naar algoritmische beslisregels of in de voorbereiding van het besluit – is proactief bestuursrecht nodig om grip te krijgen op de digitale omwenteling die zich voltrekt. In mijn bijdrage schets ik enkele manieren waarop die bestuursrechtelijke 'vlucht naar voren' vorm kan krijgen.

2. Individueel-collectief. De vlucht naar boven

De inzet van AI kent een inherent 'collectieve' dimensie, die het klassieke onderscheid tussen achterliggende regel en individueel besluit onder druk zet. Een stelsel van bestuursrechtelijke rechtsbescherming dat zich primair richt op *Einzelfallgerechtigheit* kan daartegen lastig weerwerk bieden. Het redresseren van onrechtmatigheden op dat individuele niveau volstaat niet om 'achterliggende' digitale belangen aantastingen tegen te gaan. Die spanning tussen het individuele en het collectieve vraagt niet alleen om aanpassing van het bestuursprocesrecht, maar ook om een blik voorbij de bestuursrechter als ambt dat belast is met het redresseren van algoritmische gevaren. In mijn bijdrage ga ik in op enkele mogelijke routes om die 'vlucht naar boven' in te zetten.

3. Normering. Van analoog naar (ook) digitaal.

Het geldende bestuursrecht is goeddeels 'analoog' van aard, oftewel niet op geautomatiseerde besluitvorming toegesneden. De bijzonderheden van algoritmische rechtstoepassing vragen om digitale contextualisering van fundamentele bestuursrechtelijke normen, waaronder prominent (en over de volle breedte) algemene beginselen van behoorlijk bestuur en fundamentele rechten. Daarvoor is zowel de bestuursrechter als de wetgever aan zet. De bijdrage gaat, tot slot, in op de vraag hoe kan worden gekomen tot een hecht én geconcretiseerd normatief kader, dat oog heeft voor de samenhang tussen abstracte beginselen en concrete (gedrags)normen.

¹ Ik ga in de bijdrage – gemakshalve – uit van een ruime definitie van dat begrip, waartoe ook minder 'autonome' of 'zelfstandige' vormen van geautomatiseerde besluitvorming worden gerekend, zoals besluitvorming met behulp van of door traditionele expertsystemen. Waar technologische specificatie nodig is om een bepaald punt te maken, zal ik dat aangeven.